

<i>guêtres</i>	Gamaschen	מגפיים *
	Schuhöse	אוגי הנעל *
<i>semelle</i>	Sohle	גלדה *
<i>bout</i>		חטם הנעל *
<i>lacet</i>	Schuhband	שרוך
<i>talon</i>	Absatz	עקב *

[מלואים במחברת השלישית]

הדקדוק התנכי והדקדוק המשני

בשביל קביעת הרבוי למלה אָנן (השולים הרחבים של הכובע) התעוררה השאלה ע"ד הצורה הדקדוקית שבמשנה ובתלמוד. הא' איתן חות דעתו כי את צורת הדקדוק צריכים אנחנו לקחת רק מן התנ"ך והרביי לאגן צריך להיות אָננים על משקל רימה רמחים. חדש הַדָּשִׁים, ותא' בן־יהודה אמר כי הרבוי של אָנן יוכל להיות גם אָננים (*), כמו בתלמוד הומשין עומדין שובבין, כי רשאים אנו להשתמש גם בצורת הדקדוק המשני. ומכיון שנתעוררו וכוהים ע"ז החלט לקבע ישיבה מיחדת שבה ידונו ע"ד השאלה: ע"פ איזה דקדוק צריכים אנו לקבע מלים כעת בשפתנו החיה המדברת.

בישיבת הועד מיום כ"ג בסלו הציע הא' בן־יהודה את תבן השאלה הפרטית בדבר קביעת צורת הרבים של אָנן ואמר: כדי שנוכל להבריע אם עלינו להשתמש דוקא בהרבים הרגיל של התנ"ך, או נוכל גם להשתמש בהרבים של המשנה, עלינו להעמיד את השאלה במדה יותר רחבה, והיא, בכלל, אם יש לדקדוק לשון המשנה

(*) כמו שהוא בגמ' אוננים אונני

זכות אורה בלשוננו. ולמען חכרע בשאלה זו עלינו לבא- לנו קודם מהותה של לשון המשנה. אם היא היתה לשון טבעית או לשון מלאכותית.

בעיקר השאלה הזאת כבר התפלפל חבטי הלשון, והיו שגורו שלשון המשנה אינה אלא לשון מלאכותית (א) ציגד ואחריו חבטי הנוצרים, לשון שבו החבטים לעניני הלמטרים (Schuttsprache), והגיע הדבר לידי כך, כי שטרה למשל, גמצא בתנ"ך באחד הפעלים צורה הימה לנתפעל אמר שצריך למחוק צורה זו מהתנ"ך, כי אין זה שלשון העברית. אמנם כבר חלק ע"ז גרין, ואחריו חוקר ועדו עוד חכמים אחרים, ובתוכם החכם עמנואל לז, ובעת כבר הזמן של במול לשון המשנה, כמו שעבר הזמן שהיו החכמים מתיחסים במול ובולגרי להמסורה, ובזמן האחרון פרסם חכם צעיר אחד, משה סגל, בחקבין האנגלי לחבמת ישראל (J Q R, 1903) מהקר חשוב ע"ד לשון המשנה ביחוסה ללשון התנ"ך, ובמחקר הזה הוא מתעסק לדעת את היחס הזה על סנך כל הצורות של השמות והפעלים שגמצאים במשנה וגם שמוש הלשון של המשנה, והגיע לידי מסקנה וז"ל :

"בכל הנאמר בדפים הקודמים יש בו מה שמוספיק לתת לנו האפשרות לענות בקצת ודאות על השאלה שהעירונו בראשית המחקר הזה. סקירתנו על קצת התכונות העקריות של דקדוק המשנה גלה לנו העובדה, עד כמה שזה נוגע לעצם הדקדוק, שהדקדוק המשני אינו תלוי כלל בהדקדוק הארמי, שבעצם ובעקר הדיבר הוא הוא הדקדוק של התנ"ך, ויבטקים שהוא מתחלף מהדקדוק של התנ"ך אפשר למצא עקבותיו של מקור החלוק עוד במעמד קדום של הלשון, שמוטנו נתפתחו הצורות החדשות "בדורך פני פגשנו בהרבה צורות שאין כמותן בלשון הארמית, ובקצתן על כל פנים אפשר למצא חבור וקשר ביניהן ובין צורות התנ"ך. אבל מה שיותר חשוב, הוא שבמעט כל הצורות האלה פבו עות בחותם של לשון הדבור והתפתחותה מונית, ולא מצאנו בהן אף סימן אחר של מלאכותיות שיחסו קצת החכמים ללשון המשנה באמת. התכונה הדבורית וההמונית של דקדוק המשנה מלמדת כל כך, שהיא נותנת לנו היכלת להבדיל גם בלשון התנ"ך בעצמה בין צורות של לשון הדבור החמוני, ובין הצורות הספרותיות וזה דבר שאם יעובר ויבואר חיטב, יוכל לפעל פעולה חשובה על פתרון קצת חידות בבקרת התנ"ך.

„קצת צורות דקדוקיות, בפרט בנבול הנתות, שעד כה נחשבו לארמיות
„ומציאותן בלשון המשנית ובלשון התנכית נחשבה כראיה לחשפעת
„הלשון הארמית, נתברר עתה שהן מישותפות בטעם לכל חלשונות
„האחיות בטעמד מאוחר של התפתחותן ולכן הן מקוריות גם בעברית
„כמו בשאר האחיות.

„אין ספק, שהלשון הארמית פעלה פעולה עמוקה ורחבה על
„הלשון המשנית, אבל, פעולה זו מוגבלת רק לאוצר המלים וספק גדול
„הוא אם נגע בהדקדוק חוץ מהפעולה שהמלים הזרות עזרו לשנות
קצת הצורות.

„ולכן, התשובה שהדקדוק עונה על השאלה אם לשון המשנה
„היתה לשון חיה, טבעית והמונית, שהתפתחה בהדרגה ובשפה מחלשון
„הקדומה, או איננה אלא „זרנן“ מלאכותי, פלפולי מכוונת, שלקה לו
„מראה של עברית אך באמת אינו אלא ארמית מקולקלת, — היא בלי
„ספק מברעת לצד ההנחה הראשונה, ותשובה זו צריכה להתקבל
„לחלוטים. מציאות קצת מלים ומאמרים ארמיים בתוך לשון המשנה
„יכולה למעט את תכונתה העברית לא יותר ממה שתוכל מציאות
„מלים ומאמרים רומיים למעט התכונה הרומית של הלשון האנגלית.
„אבל, גם אוצר המלים של המשנה, בשנבקר אותו היטב, גם
„הוא מקיים ומאשר פסק דינו של הדקדוק

זו מסקנת מחקרו של החכם הגדול.

ובאמת מי שמתבונן לצורת לשון המשנה הוא רואה את הטבעיות
שבה, ודוקא הצורות הזרות מעידות על טבעיותה, כי בשפה מתה
אין המשתמשים מעיזים לשנות את פניה, לצאת מהדקדוק הקבוע,
אבל כל שפה חיה עושה בבח החיים, פורצת גדר הדקדוק הקבוע.
ולכן אם המסקנה של האדון סגל היא נכונה, שלשון המשנה אינה דבר
מלאכותי, אלא לשון טבעית אמיתית, הרי ההנחה של האדון איתן
אינה נכונה כלל וכלל. — אדרבה: מלים אפשר לקבל או לא לקבל
מהמשנה, כי המלים אינן אלא דבר היצוני, ואין חיי השפה תלויים
בהן. אבל הדקדוק, הרי הוא גשמת השפה, דבר שמתפתח מעצם
הלשון, וזה אי אפשר שלא נקבל. בודאות נמוכה נובל להתלונן כי
לולא נפסק הרפור העברי, לוא התמיד עמנו לדבר עברית עד כה,
כי אז התרחקנו מלשון חתנ"ך עוד יותר והיינו מוכרים רק בשפת
המשנה, שאמנם איננה לשון אחרת, כי אם השפה הקדומה בדקדוקה

שחלך והתפתח, ונשמרו בה גם צורות ישנות, שבתנ"ך אין למצוא אותן, מפני שיצאו מהשמוש הרגיל, בפרט בלשון הספרותית, ואחר כך צפו שנית למעלה בתוך הדבור החי ההמוני, כמו שזה נהוג בכל הלשונות. מנקודה זו נשפט גם על הפרט—על הרבוי של אגן והשמות הדומים לו, גם בתנ"ך יש שתי צורות של רבוי. האחר הרגיל "פְּעָלִים" השני פְּעָלִים, רק במלים אחדות כמו שבעים, תשעים, שקמים, וגם ממשקל פֶּעַל כמו אגן—תִּאֲמִים. קצת החכמים סברים אמנם כי זהו רבים מן תִּאֲמִים, אבל כבר נדחתה סברה זו גם מוקצת החדשים, כמו König ואחרים.

ובתלמוד מצייה מאד צורה זו של רבים, כמו: מן—חִטִּשׁ—חומשים, עולש עולשים, עומר עומרים, ועוד הרבה כיוצא בזה. קצת הצורות האלה אמנם מנקדות במשנה כ"י ובמשניות מנקדות נדפסות בצורת פְּעָלִים: אֲבָלִים, וקצתם בצורת פִּעְלִים, עומרים אך רובן, כמו חומשין ועוד, מנקדות בלן בצורת פְּעָלִים, והנה כרי לשפוט על זכות של הרבוי הזה, עלינו לברר לנו את מהותו של הרבוי הרגיל שבתנ"ך.

ידוע כי למשקל פֶּעַל, פֶּעַל ילסגולים פֶּעַל, פֶּעַל פִּעְלִי יש בתנ"ך רבוי אחר—פְּעָלִים. והתחבטו בזה חכמי הלשון—מאין בא רבוי כזה לחסגולים, מדוע נשתנתה התנועה לשוא, ובפרט מאין בא חקמין הארוך לעין הפעל? יש עונים כי זו היא פעולת העתקת הנגינה ממקומה, כי מפני שנעתקה ממקומה הראשון ונפלה בכל כחה על התנועה האחרונה, לכן חוקלה התנועה של פא הפעל ועבר לעין הפעל ומפני הנגינה התרחב, אבל טעם זה אינו עומד בפני הבקרה, כי הרי צורות הסמיכות, שגם בהן נעתקה הנגינה ממש כמו במוכרת, ואעפ"כ לא נשתנתה הצורה כך, ולא אמרו מְלָכִי, וכמו שיוכלו לאמר מְלָכִי בגניגה על הכף מדוע לא יכלו לאמר מְלָכִים? ובכלל, ההנחה שמפני רחוק הנגינה תוקל התנועה אינה הברחית, וכמו שיוכלו לאמר למשל ברבים קְדָשִׁים—מדוע לא יכלו לאמר בְּקָרִים? וכבר התחילו חכמי הדקדוק האחרונים בעצמם לבקש טעמים אחרים לצורת הרבוי הזה והסכימו רבים כי הצורה הקרומה של הרבוי היה בלי שני נקוד היחיד, ומן פֶּעַל אמר פְּעָלִים ומן פֶּעַל אמרו פְּעָלִים ומן פֶּעַל—אמרו פְּעָלִים—ומזה שבעים, תשעים, ומן פֶּעַל פְּעָלִים אבל אח"כ מפני סבה מן הסבות גברה צורת הרבוי פְּעָלִים על שאר הצורות ונהיתה הצורה הזאת הצורה היחידה של הרבוי לכל צורות היחיד הנזכרות.

ולפי דעתי אפשר למצא שני טעמים לזה: אפשר שהרבוי הזה בא מן הרבוי השבועי, שהיה נהוג גם בעברית, ידוע, כי בשפות השמיות יש שני רבויים, רבוי היצוני (רבוי רגיל) ורבוי פנימי (רבוי שבור).

הרבוי החיצוני הוא שנוספו בסוף השם אי-תיות—ין או—ים על היחיד, והרבוי הפנימי הוא שנשתנה רק צורת הנקוד של השם. הרבוי הפנימי הוא הנקרא שבור. הרבוי האחרון הזה נתפתח יפה מאד ביחוד כלשון הערבית, אבל בודאי היה נהוג גם בעברית רבוי זה, וכבר כתבו חכמים והעירו על שארית הרבוי השבור שנשמר לנו בהתנ"ך, והנה הרבוי השבור בערבית מן פֶּעַל, פָּעַל, פָּעַל הוא פָּעַל יוכן גם ביראי היה בעברית, ילכן מן עֲבַד-עֲבָדָה, מן סָפַר-סָפְרָה, מן רָמַח-רָמָח, אבל בא יום שהמרבדים עברית לא הרגישו יותר כ"ב את טבע הרבוי בצורת פָּעַל והתחילו לחסוק על הרבוי השבור הפנימי—את סימן הרבוי החיצוני, הרבוי השלם—ים, מפני שהוא יותר טורגש, יותר ממושי, והתמוגו ביחד רבוי על רבוי—מָלַךְ-מְלָכִים, ובמשך הזמן הוקל ונהיה מְלָכִים, עֲבָדִים, וכי, ואולי עוד יותר פשוט, כי הרבוי של המשקל פָּעַל שהיה בעברית כמו זָמַן, שהרבוי שלו הוא פָּעָלִים לפי צורת היחיד, מפני פשיטותו דחה את יתר הרבויים ונהיה לרבוי כללי לכל הצורות.

עכ"פ אין ספק בדבר, כי הרבוי הכללי שלנו פָּעָלִים אינו הקדום ובודאי היו צורות של רבויים אחרים, שלא שנו את צורת השם, ובמו שבעים ותשעים כך היו גם מלכים ורָמָהִים והרבוי הרגיל לאלה הצורות היא שני בזמן (Sekundär), ורק במלים אחדות נתקיים הרבוי הקדום גם בהלשון הספרותית של התנ"ך, אבל כלשון הרבוי ההמוני שנשמרה לנו במשנה והתלמוד נשמר הרבוי הקדום הטבעי בחרבה יותר מלים אולי, מפני שהוא יותר טעין את צורת היחיד.

ולכשנעין היטב בדבר נראה, כי נטייה זו להשתמש רק בצורת רבוי אחת לכל ש צורות היחיד הוא אסון גדול אשר קרה את לשוננו, והיום ההוא שנברה הנטייה הזאת אצל המדברים עברית היה יום צרה אמתית שראוי היה להרשם במגלת תענית שלנו יותר מהרבה מוקרים אחרים, כי עי"ז נתדלדלה הלשון בצורות, ובמקום הצוריה פָּעָלִים, פָּעַלִים, פָּעָלִים אין לנו עתה אלא פָּעָלִים בלבד, והרי רבוי תצורות הוא עשר של יפי להלשון, ומלבד הצד של היפיושה הוא בלבדו דבר גדול והשוב—יש בזה גם תועלת רבה מאד, ובפרט חשובה התועלת לנו עתה לתהות הלשון, שאנו צריכים לקבוע מלים חדשות למושגים רבים וע"י הצורות המתחלפות של היחיד והרבים נוכל ליחד צורה אחת מצורות השמנות שביחיד,—מה שאין כן אם הרבוי הוא אחד אין תועלת ברבוי הצורות של היחיד כי אם ביחיד נוכל ליחד

למשג מיחד צורה מיוחדת—הרי הרבוי מפריע, כי אין השומע יודע לאיזה משג כותבון המדבר.

נקת, לדוגמא, את השרש כ, פ, ר, —שמשמעותה העקרית היא ענין כתיבה, וכדומה. והנה נקבעה צורה אחת סָפָר להמשג הידוע לנו, ונניח שאין לנו שם לקבוצ של דפיים מעטים, שאנו קוראים עתה מחברת. והנה יכלנו ליחד לזה הצורה סָפָר—אבל במה דברים אמורים, אם גם ברבוי תהיינה לנו צורות מתהלפות, ומלבד סָפָרִים לסָפָר, נאמר סָפָרִים או סָפָרִים להשם סָפָר. אבל אם גם לסָפָר—אני מהויכים לאמר סָפָרִים, הרי לא יבין השומע, שבקשנו כטנו כך וכך סָפָרִים—לאיזה מין ספרים נתכינו אם למין סָפָר או למין סָפָרִים.

והיוצא מזה, כי בקבלנו את הצורות שבמשנה, שבודאי הן מנוף הלשון של הרבוי הקדום, אנו נותנים לה היכלת להתרחב, ומהויכים אנו משום התועלת להשיב ללשוננו את הנזלה שגזל ממנה הזמן בלכתה בדרך תהיים, ואלמלא לא נשארו לנו הצורות האלה במשנה ובתלמוד היינו צריכים להמציא אותן ע"פ הקש הלשון של שפתנו עם הלשון הערבית, ועי"ז לתת לנו היכלת לבדא מלים חדשות למישגים חדשים הנצרכים לנו.

והנה נשאר לי עוד לענות על השאלה בדבר הנקוד של הרבוי המכעי הזה מן פעל. במשנה הרבוי הזה בתיב מלא : פועלים, אך הלא ידוע כי בהכתיב התלמודי זו משטשת גם במקום ק"ה, ועפ"י המנהג הרקדוקי צריך לנקר בק"ה כמו מן און אָנִים, יכני כטנים אם נאמר שהוא מן כטן, וכדומה. ואולם ראינו כי הרבוי הזה נקוד בתנך גם בחלם, ת'אמים, אלא שאפשר לאמר כי כאן פעלה האות הגרונית, או אולי סבה אחרת. אבל לפי דעתי אין באמת שום הבדל בין שני הנקודים, ורשות בידינו לנקד בחלם או בק"ה בטוב בעינינו. ודעתי זו מיוסדה על מה שהעליתי בחקירותי במהות התנועות בכלל, ובפרט בדבר שתי התנועות קטין וסגל. והנה אין כאן המקום לבאר דבר זה לעמקו, אך אזכיר רק ראשי פרקים. כי הלא לכאורה תמות, שלפי ההברה המורחית של החלם כמו ס, קשה מה הבדל יש בינו ובין קט"ח, שגם הוא קול ס? והנה רצו רבים מהחדשים לאמר כי החלם הוא ס ארוך וק"ה הוא ס קצר. אבל כבר הלקו ע"ז קצת החדשים בעצמם, כמו Philippi :הברית, כי הלא ידוע הוא שהתנועות השמיות אינן בעצמן לא ארוכות ולא קצרות, אלא לפי מקומן הדקדוקי, ואין ספק כי החלם הוא קצר בהטלה בל.

וראיה לדבר כלל וברומה. ובמייכ ברבר הצירי והסגל יש שאלות בביוצא
 בזו. והנה, הקירותי הביאוני למסקנה: כי שתי אלה הנקודות, הקמין
 והסגל, אינן תנועות קו ליות, ר"ל לסמן קול מיוחד, או כמותיות,
 ר"ל לסמן מדת ארבן, אלא זמניות, ר"ל לסמן הזמן שהתחילו
 לקרא את האות בקול זה. ידוע, כי הקולות העקריים של הלשונות
 השמיות, ובתיבן הלשון העברית, היו שלשה: א, אָ, ואלה שלש
 הנקודות העקריים היו ארוכות וקצרות לפי מקומן הדקדוקי. והנה מזמן קדום
 נגלתה בקרב המדברים עברית נטייה טבעית להפחית את הקולות האלה
 מטהרן לגון אחר, אם לא היה דבר לחנן על טהרת הנון, נטייה זו אינה
 מיוחדת לעברית בלבדה, וגם בערבית, בפרט ההמונית, היא נהוגה. רק אי
 ארוך ואו ארוך נשמרו בטהרתם, אבל קול א הארוך נשתנה ל o ארוך,
 וא קצר נשתנה לקול e, והקול א נשתנה לקול o קצר. אבל השנויים האלה
 לא נעשו בזמן אחד, כי אם זה אחרי זה. קודם נשתנה א ל o וא ל e.
 שני השנויים האלה נעשו כמעט בזמן אחד. וכאשר נוצר הנקוד קבעו
 נקודות מיוחדות גם לאלה שני הקולות, לא שנשתנה ל o את הנקודה א
 ולא שנשתנה ל e את הנקודה א. כך למשל עו, פל, היו אמרים בתחלה
 עו, פל, ואח"כ התחילו לאמר עו, פל, וכי אבל רק במיכרת, אך בנטיה עו
 פל, כי הדגש שמר על טהרת הקול, והוסיפו לאמר עו, פל, יכן בסמיכות
 פל-דבר, הוסיפו לאמר פל-דבר גם בזמן שבמוכרת אמרו דבר פל, וכן
 חק במקום חק ובנטיה חק, ובסמיכות כמו"כ אמרו עוד זמן רב חק-עולם.
 אח"כ בא זמן שא ארוך התחיל לנטות לקול o ארוך, וכן א קצר במקומות
 שעוד היו עד הזמן שהוא אמרים בטהרה, למשל חק-עולם, התחיל גם הוא לנטות
 ל o קצר. לזה הקול o, שנולד בזמן יותר מאוחר מחקול o של כל חק,
 הדשו נקודה מיוחדת, והוא ארוך וקצר לפי מקומו, ולכן נקדו
 חק-עולם, פל-דבר, בש"ה, ר"ל שזה קול o מזמן חדש מאד במקום שעד כה
 היו אמרים פל-דבר, חק-עולם. וכן און בתחלה אמרו און, ואח"כ און,
 אבל אָוּנָה, אָוּנָה ודק אח"כ התחילו לאמר גם בכנוי וגם בסמיכות רבים
 האלה בקול o: אָוּנָה, אָוּנָה. ויותר זמן ארוך נשאר בטהרתו הקול א
 הקצר, ועוד בזמן שנולד הנקוד האשורי עוד היה חפחה הקצר בטהרתו. אבל
 בזמן שבין זה הנקוד להנקיד הטברני התחיל הקול א הקצר לנטות גם
 הוא לקול e, ובמקום malk התחילו לאמר melk ולסמן תנועה חדשה
 זו חדשו הטברונים את הסגל, לאמר שהזו e שהתחילו לומר במקום a
 מזמן קרוב, לפני זמן מועט.

זוהי תמצית מסקנת חקירותי בדבר מהותן של שתי הנקודות קמץ וסגול. טמילה מובן, כי יש עוד הרבה פרטים שצריך עוד לבאר כדי להוכיח אמתת תורה זו, שתתן פתרון לחידות רבות בהנקוד שער בה לא מצאו המדקדקים הקדמונים וגם ההדושים באור מספיק להן. כל המחקר בשאלה זו בכל פרטיו יבוא בהמשך להמלון בחלק הדקדוק.

ולפי זה, הלא ברור הוא כי בעצם הדבר, ר"ל בטבע התנועה באיכות הקול ובמדתו, אין שום הבדל בין א ובין אָ. אלא שהם מורים על שני זמנים מיוחדים, ולכן אנו במדר שאנו נותנים למשקל פֶּעַל למשל נובל גם לנקד פֶּעַלִים כמו פֶּעַלִים מעצם בחינת ההברה והקול, וגם מבחינת הצורה החיצונית, הלא יש האמים בתו חלומה, ועוד יש יתרון לזה הנקוד שהוא יותר מורה הצורה העקרית ביחיה, שמוננו בא הרבים. רק כדי להשוות הצורה החיצונית לרוב הצורות, יותר ראוי לנקד פֶּעַלִים.

מר ישראל איתן:

לפי דעתי צריך הרבני של "אגן" להיות "אָגָגִים", שכן דרך השמות הבנויים לפי משקל פֶּעַל להתרכיב בצורת פֶּעַלִים, ובאשר האות הראשונה היא גרונית או החילס של היוזר נהפך ברבים לחשף-קמץ וחדש-חדשים, עִשָּׂר-עֶפְרָיִם, עִשָּׂר-עֶמְרִים, אמנם יש למצוא גם אי-אלה יוצאים מן הכלל, ואֶהְלִיךְ אבל זהו החק של הדקדוק ההגבי.

לפי הדקדוק התלמודי חיינו צריכים לגרס אָוָּנוֹ אוֹנָנוֹ כמו אוֹכֵל אוֹכֵלִין, ואולם לא רצוי לנו ללכת בדרך זו המביאה לידי ערבוב הצורות של רבני השמות ורבני הבינוני הפועל; כי "אוֹכֵלִין", לטשל יראה גם על הדברים הנאכלים וגם על האנשים האוכלים אותם; כמו כן "קובצים" יהיה הרבני גם של "קִבְּצִין" וגם של "קִבְּצִין".

אבל למה לנו לעמוד דוקא על פרט דקדוקי זה? הן במה צורות דקדוקיות פחות או יותר חדשות אנו מוצאים בתלמוד, כמו הקבצים "יין-אות, בגין נתפעל ועוד, עלינו לברר לעצמנו בכלל מה יחסנו אל הדקדוק הקדמוני התלמודי ואם נדע באיזו מידה לחזק לצידותיו ישיב לא נצטרך להתוכח על כל מקרה לחוד.

[חושב אנכי שבגשתנו להחיות את שפתנו לשכלל אותה ולעשייתה בלי משלם המסגל להביע את כל צרכי החיים בזמננו ואת

כל גוני המחשבה החרישה הלילה לנו לשכח אף רגע כי שפתנו זו לא תמול גולדה. כי צורתה קבועה זה עדן ועדנים, כי יש לה פרצוף אישי נוסף המצינו אותה שאין לשניהו מכילי לשנות את עצם אפיה ואישיותה המיוחדת. במלה אחת, עלינו לשמור מכל משמר על הצורות הדקדוקיות של השפה העברית. אי לזאת, בבואנו לפתח את לשוננו יכולים אנו להעשירה ולהנחיתה באיצרות הרבים המפורים בכל רחבי ספרותנו התלמודית והמדרשית ועוד; אבל במה דברים אמורים? במלית ובמבטאים. לא כן בענין הדקדוק. פה עלינו להזהר יותר ולדעת היטב מה לקרב ומה לרחק. הצורות הדקדוקיות של השפה ומשקליה כבר נקבעו בתנ"ך, על כן אין לשנות אותם ואין לנרע מהם; אבל להוסיף עליהם בכדי להעשירה במה שאין בה אפשר. לפי זה עלינו לקחת מן התלמוד רק את אותן הצורות הדקדוקיות החדשות שאין להן מקבילות בתנ"ך והמוסיפות אפוא לדקדוק התנכי כחות נבעה שהסרו לו קרם לבן. למשל, בתלמוד מצויים מאד הזמנים המרכבים; הייתי מחלף, הנה דן וענה, להבעת פעולה נמשכת איזה זמן או נשנית במה פעמים, בעין imperfectum של הדקדוק הרומי וכיוצא בזה. את הצורות המועילות האלה נוכל להוסיף על הזמנים של הפעל התנכי ונרויח ככה עוד עבר מרוב, עתיד מרוב, צווי מרוב.

כן גם ה"נתפעל", למשל. אם נקבע לו בהוראתו איזה גון מיוחד שאין עוד בשבעת הבנינים תודועים, אז יהיה לנו גם הוא לתועלת. אבל כאשר נמצא בתלמוד צורות דקדוקיות חדשות שכבר יש להן מקבילות בהוראתן בתנ"ך או הסתרות את הצורות התגביות, אז אין אנו צריכים להזקק להן. למשל, אין כל צורך להשתמש ברבוי—ין במקום—ים. התנכי או במשקל "פועלים" במקום "פועלים" ("אוכלים" במקום "אכלים" מן אכלו "אוננים" במקום "אנגנים"). בפרט אין להשגיח בדקדוק התלמודי בעת שהוא סותר ומשבש את התנכי, למשל בערכבו הנזרות: מצינו מצאנו, באתה באת, קנאי קנאה, קרין קוראים ועוד. אמנם מלות בודדות ששכחו בספרות או בדבור בצורה תלמודית—מתרות לנו בשמוש, אלא שעלינו להביט על המקרים האלה בעל יוצאים—מנהג כלל. למשל מלה כמו "פונקציה" היתה לכל בר בירב תוכל להשאר בצורתה התלמודית, ואין מן הנהיגות לשנותה ל"פונקיות" לפי הדקדוק התנכי. להפך, מלה שעדיין אינה מצויה כלל—כך בשמוש ואפילו היא תלמודית, ולא כלשכן אם לא באה בתלמוד, עלינו

לנהוג בה רק את הצורות התנכיות בלבד. למשל, מן הקפסות
אמצה נגיד ברבי הקפסות אמצות, כמו מן "ארה" – "ארות" ולא קפסאות
אמצאות. במלים אחרות, הצורות הדקדוקיות של התנך נותנות לנו את
הכללים עצמם של הדקדוק העברי, בעוד שהצורות התלמודיות
יכולות להתקבל רק במקרים בודדים בתור יוצאות מן הכלל.
מלבד כשהן יכולות להוסיף על הדקדוק התנכי מה שאין בו כבר.

ברם האדון בניהודה סובר שהצורות הדקדוקיות התלמודיות הן
עתיקות מאד, עוד יותר עתיקות מן הצורות שנקבעו בתנך, שרידות מן
הצורות שהיו נהוגות בדבור החי בשפת ההמון. בתקופה קדמונית
ולבסוף נתקבלו ונצלו בתלמוד; ולכן צריך לתת להן שווי-זכות ולפעמים
גם לבכרן על הצורות התנכיות, מפני שהן יותר קלות וטבעיות.

אולם, כמדומני, שמחר להטיל ספק בדעה זו על מוצא הצורות
התלמודיות, ואפשר לבאר באופן הרבה יותר פשוט. בימי השישנה
והתלמוד בפרט לא היתה השפה העברית מדברת בפי ההמון ושטשה
ביחוד שפת חכמים. אלה בכרם ובכתבם השתמשו בצורות הדקדוקיות
של השפה שנקנו לחם מבלי גשים לרגלי קריאתם תמיד בכתבי הקדש;
וביון שלא היה בידם דקדוק מנפח וקבוע שהוא למוד מדק לעצמו, אלא
שהיו משתמשים בצורות הדקדוקיות לפי הקש שעשו בחוש, באופן
טבעי ובלי חברה, לכן אין כל פלא שלעתים קרובות לא היתה התקש
מדק ומכון לגמרי אלא בקריב; וככה נולדו צורות חדשות שאינן אלא
שגיאות ביחס לדקדוק התנכי. אמנם השגיאות האלה טבעיות ובאות
מתוך פשטות בדרך כל השגיאות שנולדו מתוך הקש שנעשה בלי חברה
ובלי כונה. טעבות באלה אומרים גם ילדינו, שלא חספיקו עדיין לעכל
את דקריקם: "ושנת" במקום "ישנה", "שלי" במקום "שלי", מהוך דקש שעישים
כלי גשים עם "פוקתה ספנה", ואם אמרו חכמינו "אובלין" מן "אכל" הרי הסבה
היא פשוט מפני שרבי זה קרוב יותר בטבטאו לטבטא של היחיד מאשר
הרבי "אכלים". ורק מפני שהשגיאות האלה הן טבעיות מאד, בכל
השגיאות, לכן גם מוצאים דגמתן בתנך עצמו ואפשר מאד שבתקופת
התנך היו צורות כאלה מצויות גם בדבור ההמון מפני אותן הסבות.

ואולם אין אני הושב ששבושים המצוים בפי העם, אפילו בשפה
חיה, מספיקים לקבע כללים על פיהם; לכל היותר אפשר לקבלם בתור

יוצאים מן הכלל שנקבע ע"י הדקדוק המקביל במסורת. בימינו למשל ישנם הרבה הרגילים לקרוא "גִּדְדִי, גִּבְדִּים" במקום "גִּדְדִּים, גִּבְדִּים"; אין זה טעם מספיק בשביל להקדיש את השבוש ולעשותו כלל שעל פיו יוכלו גם להגיד למשל "גִּבְדִּים, גִּבְדִּים בְּלָבִים" ועוד. הן אם נכוא בכל פעם לקבל את שבושי העם ולתת להם שווי זכויות עם הצורות המקבילות מכבר, אותהיה השפה בעיר פרוצה אין חומת ואחר תקופה קצרה תִּשְׁשֶׁשׁ אישיותה המיוחדת הפרצופית והיתה לשפת אחרת.

ופה המקום לברר לעצמנו בכלל באיזו מדה שפה יכולה להתפתח ואי־אלה הם השנוים העלולים לחול בה במשך תולדותיה מבלי ספן את אחדותה מבלי שִׁשֶׁשׁ את פרצופה האישי ואפיה המיוחד ומבלי נתק לאפ־לאט את פתיל הייתה.

השפה עלולה להשתנות באופן מהיר בערך מכל הבהינות: הן מצד החומר שלה—הוא אוצר מליה, הן מצד הצורות הדקדוקיות שלה (מורפולוגיה בלע"ז), הן מצד דרך מבנה משפטיה (סינטקסיס בלע"ז), אבל במה דברים אמורים? כל זמן שהעם או הגזע המדבר בה נמצא במצב הילדות או הנערות ועדיין לא הגיע לבגרות תרבותית והשכלתית. בימים ההם אין עוד אחדות בעם עצמו ואינו אלא קבוצה של שבטים העלולים הרבה לקבל השפעות שונות לפי תנאי החיים בגלילותיהם. כמו כן השפה אז אינה ראויה עדין לשם זה והיא משתנה מגליל לגליל לפי השבט המדבר בה; עדיין אינה אלא קבוצה של אגרות (dialectes) מקומיות, כיון שאין דקדוק אחד ומשפחה נקנה לכל השבטים ע"י ההנהג שאינו מסדר עדיין.

אולם פני הדברים ישתנו לגמרי משחניע העם למדרגה ידועה של מִקְנֵה נבונה ושל תרבות רוחנית. העם אז נתבגר ופיו נסמך; הוא בא לידי חברת עצמו והברת אחדותו. וכואת יקרה גם לשפתו. כיצד? כאשר העם יצר לו תרבות רוחנית ידועה, נעשים כתבי המופת של הסופרים הגדולים "לתנך" של כל העם החונת בהם ומשפיע מסגנונו ומצורותיהם הדקדוקיות. הספרים האלה נעשים לבסיס החנוך ובאופן כזה מבייחים את אחריו השפה; בתקופת יותר מאחרת קובעים על־פיהם את הדקדוק הנקנה על ידי הלמוד המדקדק. ומאז שימר העם בהכרח על הפרצופה המיוחדת של שפתו.

למן היום הזה והלאה. משנקבעה צורת השפה בהכרת העם ע"י הדקדוק המקבל והנשען על בחבי המופת המונחים ביסוד ההנוך הלאומי, שוב לא תמחר השפה לפשוט צורה וללבוש צורה כמו לפניו. הדקדוק לא ישתנה עוד אלא אולי בפרטים קלי ערך שאין רשמם נכר ביותר. הוא ישמר על פרצופה המיוחד של השפה ועל אחדותה. הדקדוק הוא המינימום הבלתי-משתנה של השפה.

[שפה תרבותית חיה יכולה וצריכה להשתנות בחמר שלה, לאמר באוצר מליה, לפי צרכי החיים וחליפותיהם בזמנים השונים: ישנן מלות שחדלו להתאים בשמוש—הן מתישנות ונשכחות, אחרות מישנות את הוראתן כדי להסתגל לצרכים החדשים, אחרות מתחדשות לפי המישנים שזה עתה נולדו גם הם, גם הסנטיפסים, לאמר תורת מבנה המשפטים, עלול להתפתח ולהשתכלל יותר לרגלי התעשרות המחשבה הסתבכותה.]

כל אלה החליפות והמקרים אינם מוחקים בכל זאת מעל השפה את צורתה האישית, כיון שהדקדוק המסור והמקבל שומר עליה. לוקר (Luther) קבע ע"י תרגום התנך שלו את צורתה של השפה הנרמנית זאת אחרותה.]

עוד במאה הט"ז היתה השפה הצרפתית בעיר פרוצה; ואפילו צרפתי, אם לא למד קצת "דקדוק הסטורי", קשה לו להבין היטב סופר כמו רבלי (Rabelais), למשל. ורק מן המאה הי"ז, שבה נקבע הדקדוק ע"י Vaugelas (וֹגֵ'לָאס) זכה חיו הסופרים הגדולים של דור לודוויק הי"ד, כמו קורניל דקין, מוליר ולפונטין אשר בתביהם נעשו ליסוד ההנוך הצרפתי עד היום הזה, — מאז במעט לא נשתנתה השפה הצרפתית במורפולוגיה שלה ואנו קוראים ומבינים את כתבי המאה הי"ז כאלו תמול נכתבו.

[הספר הקלסי של נוהג התיגך, התנך היה תמיד, הנה בעת ואין כל טעם שלא יהיה גם בעתיד יסוד ההנוך העברי. על-כן צריך גם הדקדוק של כתבי הקדש להיות לנו תמיד לכו ולמשקלת בשמוש שפתנו ולשומר על פרצופה המיוחד ועל אפיה המזרחי פן ימשמשו במשך הדורות.]

הדקדוק התנכי צריך להיות היסוד הבלתי-משתנה של השפה העברית.

מר דוד ילין :

מסבים הנני בדרך כלל לדעתו של חברנו מר איתן. כי בבואנו ליצר שם חיש זרבויה אורק הרבוי של שם נמצא. עלינו להתאימו אל הצורה התנכית הרגילה והמקבלת, ולא אל צורה שנברה בתקופה מאחרת לה ולא קנתה לה זכות אורחות בהיי חלשון, אעפ"י שיש זכות הסתורית ליצירתה. לו נשארה שפתנו חיה, מדברת למן התנ"ך ועד היום, ברור לי שלמרות היות התנ"ך הספר הקלסי שלנו היו דברים רבים משתנים לא רק מהדקדוק התנכי כ"א גם מהדקדוק המשני, ממש כמו שעשה הדקדוק המשני לתנכי, ודקדוק השפה הית צריך להיות זה של זמנו הוא ולא זה של השפה בצורותיה הקדומות. אבל תנאי היי שפתנו שונים מאלה של כל לשון חיה : משך אלפי שנים לא היתה השפה מדברת, ובמשך התקופה הארכה הזאת, שהיא עוד יותר ארכה מתקופת ימי חייה, היינו כל כך נתונים תחת השפעת ספר (או קבץ-ספרים) אחד, הוא ספר התנ"ך, עד כי גרם לנו דבר זה בי צורות דקדוקן המצויות בו ביותר הן שנקבעו במה שנשאר לנו עוד מן השפה, לאמר בשפת הספרות והתפלות, קביעות קימות ואיתנה ; וכל מה שבא לא בהתאמה להן נחשב לזרנו ולטעמנו לזר. אלו היתה לנו האפשרות להשכיח בפעם אחת כל מה שנקבע במוהנו במשך אלפי שנים ולהחל לבנות בנין השפה מחדש, כי עתה יכלנו לברר לנו מה שנראה לנו ליותר רצוי, אבל כיון שדבר כזה אי אפשר לו להיות חרי מברחים אנו לחשב לקיים כל מה שחוא קים ועומד, ואותו עלינו לקחת למשל בבואנו לקבע צורה למה שאנו באים לחדש.

(אמנם נשארה שפתנו חיה כתור שפה ספרותית במשך כל הזמן, ושטשה בלי לכל מקצועות המהשכח וכל המתחדש בהם, וע"כ לא יכל הספר היהיד להיות ללבוש הולם לכל תכנה שהלך ורחב בלי הפסק, ובהכרח החבו וחשתרעו גם מליה, גם מבטאיה וגם דרכי סגנונה, ולכן נאמר כי כל מה שבא למלא את החסר בהם ולהוסיף איזה גון שיחיה על שפעת צבעיה, ברוך יהיה בבואו ; אבל כל מה שבא רק לשנות מהקבוע ולהוסיף ערבוניה על זו שישנה כבר בשפתנו, מביא רק מבוכה בקרב אלה החפצים להשתמש בשפתנו בתור שפה חיה.

יודע ומכיר הנני כי עלינו לקבל הרבה מספרות התלמוד והמדרשים, ולא רק ממנה ב"א גם מהשפות והשמויות ולפעמים גם מהאירפיות, אבל בד"א ? בשעה שיש לנו צורך בזה, במקום שחסר דבר ללשונו התנבות, במקום שהסגנון התלמודי יותר חי, יותר בהיר ויותר מדויק מזה של התנך ; אבל להוסיף צורות חדשות ושונות על התנבות במקום שאינן מוסיפות דבר, להשתמש בל"ג בשם אחד שבא בתנך תמיד בלשון זכר מפני שבן השתמש בו בתלמוד, או לאמר "מצינו" על דרך "קנינו" תחת "מצאנו" התנבות, ולאמר בב"ז בעתיד "אמצא" ולא "אמצא" ע"ד "אקנה", דברים באלה מביאים רק בלכול בשפה ולא סורים, ועלינו עד כמה שאפשר להמעיט ולהקטין הערבוביה שישנה כבר ולא להוסיף עליה.

כי למה נבחר את הידוע שפתנו בכל עניינה סובלת מצד אחר מ... רבוי עשרה, מרב טובה שאין קצף ללמדה יכול לקבל. בנפיות השמות, בנפיות הפעלים וכו' רבו כל כך היוצאים מן הכלל, והיוצאים מהם, היוצאי יוצאי יוצאיהם, עד כי כל הבא ללמד את דקדוקנו הנהו כנכנס לפתלפלה שאין לצאת ממנה. אמנם ישנה זכות קיום לכל אחת מהזריות שישנן בתנך, וזהו מפני שבתנך עצמו נשמרו עוד תמונות קדומות רבות אשר ברב ימי היי השפה באו אחרות ותדהינה אותן, אך לא כל מה שיש לו זכות הסתורית ושבמקרה השתרש בשפה בכדידותו על יד מאות אחיו מלאי החיים והצעירים ממנו, יש לו גם הזכות לשמש דגמה למה שאנו באים ליצר מחדש ולהוסיף ערבוביה בשפתנו. אעבר אל הענין שאנו רגילים עליו :

יש לנו קרוב למאתים שמות מהיותר מצויים בלשון שבתם באו הסגולים הודאים תמיד ברבויים על משקל פְּעָלִים פְּעֻלֹת. והשמוש הזה השתרש כל כך בפי המדברים בלשונו עד כי גם השמות של א באו ברבוי בתנך נוצרו בלשון (בתפלה ובקריאה המסורה של התלמוד) על דרך זו מבלי כל פקפוק, כמו : פנעים, גנוים, דגלים, ירקות, ורבים מאד כיו"ב, וגם מלים שהן תלמודיות לגמרי, לאמר שבמקרה לא נזכרו כלל בתנך, באו גם הן עד"ה כמו : נָקַב נָקְבִים וכיו"ב, משקל זה הוא כעין רשת שהקיפה את כל הלשון. אפס כי ישנן מלים מספר בתנך, שרידי תקיפה יותר קדומה, אשר בה נוצרה עוד צורת הרבים של הסגולים ישר מצורת היחיד שלהם כמו שהיתה בתקופה ההיא (שגם היא נשתנתה במשך הימים) ואמרו שְׂבָעִים מן שְׂבַע וְשָׁעִים מן תִּשְׁעָ וְעֶשְׂרִים

(כבר בשנוי קצת מחירק לסגול) מהשם עֶשֶׂר או עֶשְׂרֵה ולפי דעת נ"ל בן־יהודה: גם תַּאֲמִים מִן הַתָּא או תַּאֲם לרעת קניג. ובבן האם בגלל שלש מלים שבאו במלות הטספר שהזרות בהן רבה מאד בכלל נבוא ונחדש דבר שאולי היה בלשון ונדרחה אח"כ ממנה בחזקת היר (1) ? מאות השמות הסגולים שבאו ברבים ע"ז פְּעָלִים פְּעָלִית בכל התנך ושנשתרשו אח"כ בלשון, עדות ברורה הם לחלשת הצורה הקדומה החיה ולסרובת של הלשון להתחשב אתה, ועתה אי אפשר לנו עוד לשוב ולחבב מזה שגלתה בו הלשון את דעתה כי איננו עוד לפי רוחה, ממש כמו שלא נבוא בעת לחדש את משקלי פָּעַל ופָּעָל. שברור לנו שהם היו מקור משקלי השמות שָׁבַט סֵפֶר קֹדֶשׁ וחדש וכיו"ב, ואפילו לא את משקלי פָּעַל ופָּעָל המאחרים מהם ואשר את שרידיהם הננו מוצאים עוד בתנך בשמות גֶּרֶךְ וקֶשֶׁט. תנו את המלים לנוה בקברים" אומר הגרמני, וכן חדבר בעניני הלשון במקום שאין צורך בהם. לכל היותר התרנו דבר בזה במלים נכריות שהשתרשו בזמן האחרון בשפתנו, ואשר בהם מעורר שנוי המשקל מיוחד לרבים מעט זרות בעינינו, בהיותנו בלתי רגילים לצורה זו במלים האלה, כמו המלה מְטָר וקילומֶטֶר שהתרנו בה את הרבוי מְטָרִים וקילוֹ מְטָרִים בסמכנו על מלת "עֶשְׂרִים" -- ומי יודע אם לא עשינו גם זאת רק מפני ששפתנו איננה עדיין חיה דיכפפונה, ועודנו משפעים יותר מדי מהשפות הזרות. הגרמני אינו נמנע מלאמר: מְטָר והאנגלי מְטָר והאיטלקי מְטָרֶה בשעה שהצרפתי שהמציא מלה זו אומר דוקא מְטָר.

הראיה היותר מובהקת לאפשרות השמות בצורת פְּעָלִים תחת פְּעָלִים או פְּעָלִים בפ"פ נרונית היא מלת תַּאֲמִים. אך ממנה אין שום ראיה מספיקה עד כדי לשימה לדגמה, ראשונה: מפני כי לפי חזרתה במקומה (והיו תאמים מלמטה ויהיו תמים מלמעלה -- שמות כו, 24) ברור כי היא תאר ולא שם, ולא תוכל בשום אופן להיות הרבוי מהשם "תאם אחרי שמשקל פָּעַל אי פעל מורה רק על שם מופשט או שם עצם ולא על תאר; שנית: מפני כי מלה זו הבאה פעמים בתנך (שמות כ"ו 24, ול"ו 29) באה בפעם השנית מלאה, ביווה (תַּאֲמִים); וכלל גדול הוא בבתיב של התנך כי הרבה יותר נקל להשכח כי ההסר בתנך היה צריך

1: ישנם אמנם גם השמות שְׁמָיִם פְּעָלִים וּבְשָׁמַיִם, אך אפשר מאד שהיה השם היחיד שלתם בלשון זכר אם היה שם כזה. שְׁמָיִם פְּעָלִים וּבְשָׁמַיִם.

עפ"י דקדוקן לחיות מלא מאשר לחשב בי המלא היות צריך להיות חסרי).
ובכן אין למלה זו כל שיכות עם משקל פִּעַל הסגולי כי אם היות הרבוי
הרגיל מהמלה הוֹאֵם הבינוני מכנין הקל כמו שהשתמשו לענין זה גם
בבינוני של בנין הפעיל ואמרו „מתאימות“ (שה"ש ה' ז'), ומלת תַּאֲמִי
שבאה עפ"י הסמיכות הסגולית היא באמת שם, ודברי קניג אין להם
שום סמך וראיה ⁽²⁾.

ועתה בנוגע ללשון המשנה ושמושה ברבוי משקל פִּעַל :
אין לנו לשבח כי בשעה שיש לנו מסורה פחות או יותר מְרִיקָה
לקריאת המלים שבתנך היא הנקודה אין לנו למשנה כל מסורה. יש לנו
רק אותיות הנוה שאינן מוסדות לנו בדיוק אפן הקריאה.
ואחרי אשר ראינו לעיל כי בדרך כלל השתמר הרבוי הרגיל של
הסגולים (פְּעָלִים פְּעֻלֹת) גם במלים שאין רבוי נמצא בתנך, ואחר
ראותנו כי המלים התגביות גם במשקל פִּעַל עצמו באות גם הן בתלמוד
בל"ד בלי וזו אחרי פת"פ, כמו : חדשים, קרשים, צרכים, שרשים, גרנות
טהרות וכו"ב, זוהי הראיה היותר מוכיחה כי גם בתקופת התלמודית נשאר
השמוש בפְּעָלִים פְּעֻלֹת ממש כמו בתקופת התנכית לא רק בסגולות
בכלל כי אם גם במשקל פִּעַל עצמו. ואם חננו מוצאים מלים בודדות
כמו עולשין הומשים שפה"פ בהן גרונית, לא נוכל לדעת אם באמת
עלינו לקראן בנקוד עלשין חֲמֻשִּׁין או אולי צריך לקראן עולשין חֲמֻשִּׁין
(ע"ב שו"ע"ל) כמו שכן היא באמת הקריאה המקבלת של המלה חומש
וחומשים בקרב האשכנזים, או אולי באה חו"ז לסמן כי צריך לקרא
את העין והחית בקמ"ץ המופ' (עלשין חֲמֻשִּׁים) או אולי היתה במלים אלה
השפעת השפה הארמית.

בכל אפן אין לנו שום ראיה ברורה להצדקת הרבוי ע"ב אֲנִיָּה.
אך בנגד זה הושב הנני כי אם אפשר לנו עוד לקבל את צורת
אֲנִיָּין לרבוי (בקמ"ץ קמ"ץ) או אֲנִיָּין (בקמ"ץ), הנה א"י א"פ ש"ר לנו
בשום אפן לקבל את הצורת אֲנִיָּין בהולם חסר.

הברנו מר בן יהודה העלת בהקירתו כי ההברל בין החולם (החסר)
ובין הקמ"ץ המופ' אינו כמותי לסמן מדת ארכה, אלא זמני, לאמר

(1) ע' הרצאתי „המכנה והבתיב“ בסוף ומדונות הדברים לאספת אגרת המורים
בתרס"ד צד 20 ותל"א.

(2) קניג מתנגד לאלהיון שהוא קובע „מלה זו המשקל „תואם“ וחפץ להשוותו
אל הערבית תואם (ע"ב מו"ל). אך אינו מוכיח את המשקל של הבינוני,

כי הקמין הקטן בא באותם המקומות שבהם חוסיפו לפנים לכטא עוד נפיות שונות של השם בהכרת הקבוצין בשעה שנפיות אחדות ממנו כבר נבטאו בהכרת ונקרי כבר בהולם חסר. — וזוה חפץ הוא להוציא מסקנא כי אין חבדל בטבע התנועה בין ההולם החסר ובין הקמין הקטן, וכמו שנוכל לאמר תפסות בן נוכל גם לאמר אגנים. ההקירה היא אמנם השובה וכוועילה לברור דברים, אבל המסקנא איננה גבוהה כלל; כי אמנם למה זה קרה כי דוקא במכרת החליפי כל יחק לכל וחק בשעה שבסמיכות חוסיפו לאמר כל דבר יחק עולם, ורק לאחרונה שנו גם פה את הכרת ו לו ונקדו פה אהרת ממת שנקדו את חמלים תאלה במכרת? פה אנו חייבים לשוב ולהתבונן אל אפן מציאות החולם החסר בתנך ותנאי וכן לתנאי הקמין הקטן, וראינו כי בשעה שתראשון בא או בהכרה פשוטה שמצד טבעה היא כבר ארכה קצת, או בהכרה מרכבת בשעה שהיא בטבעות וממילא היא גם מארכת מעט עי"ז בעצמו (ובמקום כזה לא יכל גם הדגש החזק לשמר על טהרת המבטא ואמרו: יסבו בהולם ולא בקבוצין). בא הקמין הקטן אך ורק בהכרה מרכבת שהוא מטבעה חפופה, ודוקא בשאיננה מטעמת, לאמר שאין שום דבר המאריכה ולכן בהיות "כל" "וחק" מטעמות, לאמר מארכות, באו בהולם חסר (או לפי דברי מר ב"י: מזהר לבוא בהן השנוי מן כל יחק לכל וחק), ובהיותן בלתי מטעמות, כגון בהיותן בנפיות או בסמיכות ולא יכלו להנקד בהולם חסר שמטבעו הוא אך מעט, באו בקמין קטן (או לפי דברי מר ב"י: אחד לבוא בהן השנוי, וע"כ באו בקמין קטן) כמו: בלדבר, חק-עולם, תפסם; אבל במקום שבא ד"ח בהכרה בלתי מטעמת שמר על טהרת המבטא וישאר שם הקבוצין כמו: בלתי תפסם.

ובכן אלה המשלים עצמם שהביא מר בן יחודה הם לנו לראיה כי אי אפשר לנו לאמר "אגנים" בהולם חסר בהכרה מרכבת בלתי מטעמת. על מציאות הקמין הקטן בצד החולם החסר אין כל שאלה, אחרי שלכל אחד מהם תנאים אחרים ולעולם אי אפשר להחליף מקום הא' בשני, עקר הפליאה היא על מציאות הקמין הקטן בצד הקבוצין אשר פה באמת דינים גשתיים ונתנאים משתיים לשניהם יחד ואפשר מאד להביא את האחד במקום השני, לשאלה זו תתן לנו החקירה הזאת פתרון טוב, על ידה נראה כי גם פה נשאר הנקוד בחצי הדרך, כמו בענינים אחרים רבים (החמפים באותיות הגרוניות שהיו בשואנה בעקרון הסגול באות א')

של אית"ן, וכיו"ב)¹; בזמן הנקוד החלו לבטא גם את ה ו שבהברות מרבבות ב ל ת י מטעמות בת"ז ו ויהיו לזה את הקטן הקטן אבל הנקדנים הביאו פעם את הקטן ופעם השאירו את הקטן הקטן, ונקדו: יִפְעַל וְיִפְעַל, עָזַר וְעָזַר, מְאָדְמִים וּמְסַפְלִים. דק באחרית המלים מלא הקטן הקטן ב כ ד מ ק ו ס את מקום הקטן ונקדו: יִקְרָא, בְּלִדְבָר, וכיו"ב,] גם אנכי הנני מסכים לדברי מר בן-יהודה בנגוע לעניות הלשון במקום שצורה אחת של רבים באה לחמש צורות של יחיד ואך כל זה איננו נותן לנו חובות ללכת נגד דרכי הלשון הסלולית כבר בָּנָה, וביחוד לא לחוסף זריות על אלה שישנן בה כבר. עלינו להקל בלשון ולא להכביד בה.]

(1) ע' הרצאתי הנ"ל צד 26.

ד"ר א. מזיא:

דעתי היא כי בבאנו לחדש איזה שם הרבוי או עלינו אמנם ללכת אחרי רב המשקלים הרגילים. אבל בהשתמשנו בדרך ההרחבה בשם הנמצא בספרות התלמודית עם רבוי (כמו בגדון דידן, שהרחבנו רק את משמעות השם "אוגנים" המשמש בתלמוד לשולי הכלי, או האגס, גם לשולי חבובע) אין לנו הצדקה לשנות את הרבוי בלי פעם מברית. וכשם שקבלנו, למשל, את הרבוי "פוטקאות" כך עלינו לקבל גם את הרבוי "אוגנים". ועוד יתרון למשקל הזה הוא יותר קצר וקל ולכן השתמשו בו חכמי התלמוד שאמרו "לשנא קלילא" (ב"ק ו').¹

הנימוק שנתנו חברינו איתן וילין נגד השמש בצורת הרבוי הזאת, מפני שאיננה מצויה בתנ"ך איננו מספיק לדעתי לפסול אותה. כי חלא גם הצורות הדקדוקיות של הבנינים נתפעלו ושיפעלו אינן כמעט בתנ"ך.

¹ הנני מרשה לעצמי להסיר בזה בתור סיוע לדברי, מעשה שותה כישיבת "אגרת הרופאים הטבריים עברית" פה בוטיס האלו, אחר החברים שאלנו, איך נקרא Clyster בעברית? "הוקן" עניתי. והרבוי? הוסיף לשאול, או עני כמעט כל החברים: טיבן, "הוקנים", וכאשר העירוני כמות, כי ע"פ הדקדוק התנכ"י צריך "אמר: הִקְנִים, הִשִּׁיכוּ הַמַּבִּינִים, כי המשקל הזה ארוך וקשה לבטא ואיננו מתקבל בדבור. ובאמת נמצא הרבוי "הוקנים" כמה פעמים בספרו הרפואה הקדמונים, (ראה דגמאות בסלון הגדול של א. בן יהודה, ערך "הוקן").

ובכל זאת כלנו מודים היום בזכות קיומן ומשמשות בנין אב להתפתחות שפתנו, ולמה יגרע זכות הרבוי הבלתי רגיל מבנין הפעל הבלתי מצוי בתנ"ך? ואם מצד התועלת שאנו מוצאים בהבנינים החדשים האלה או בהבנינים המרכבים הנמצאים בתלמוד, הלא גם ע"י צורת רבוי נוספת נוכל להיות נשברים אינן הוראה אחרת כמו למשל, אותות--אותיות עצמות--עצמים וכדומה. ובדבר חששו של מר איתן לערבוב הצורות של רבוי השמות ורבוי הבינוני הפועל, הלא אפשר למענות גם בנטיית אחרות, אבל המובן הנכון כבר תמיד מענינו. ובפרט בגדון דידן אין שום חשש כזה, מפני שאין פעל משרש אגן.

ובנוגע לעצם השאלה, לא אוכל להסכים להשקפת מר איתן על התפתחות השפות ו"קביעת צורתן" כלל, ואינני תמים דעים עמו בהגדרת הערך והתפקיד של שפת המשנה והתלמוד בהתפתחות שפתנו בפרט. מר איתן הגיד, כי בכל שפה תרבותית קובעים את חקי הדקדוק ע"פ ספרי המופת, ומשנקבעה צורת השפה ע"י הדקדוק לא תשתנה עוד אלא מעט בחמר שלה, היינו באוצר מילים, אבל לא ב"מורפולוגיה" שלה, זאת אומרת, בצורתיה הדקדוקיות. השפה הצרפתית במעט שלא נשתנה מימי הסופרים הגדולים במאה השבע עשרה (קורניל, רסין ומוליר). צורת השפה הגרמנית נקבעה ע"י לוותר. וצורת השפה העברית נקבעה בתנ"ך, ואין לשנות אותה. אבל כל זה איננו נכון כלל.

גם בצמחים ובעלי חיים אין "מורפולוגיה" קבועה, אלא הצורות משתנות לאט לאט במשך הדורות, ועל אחת כמה וכמה המורפולוגיה של שפת חיה. "ההשתנות" כתב הבלשן דרמשטטר - "זה הוא חק ההתפתחות של השפה... השפה זה הוא חמר קולי, אשר מחשבת האדם נושגת תמיד מבלי הרגש, תחת השפעת ההתהוות החיונית והבתירה הטבעית" (היי המלים צד 27). והשנויים האמיים האלו נוהגים לא רק בחמר המלים, אלא במדה ידועה גם בצורות הדקדוקיות ובשמוש הלשון (דרמשטטר, בספרו "ע"ד צורת מלים חדשות בלשון הצרפתית בימינו" ד' 8).

וביחוד בדבר השפה הצרפתית הוא כותב "מעולם לא נקבעה שפתנו ע"י סופרינו המופתים של המאה השבע עשרה, כמו שלא נקבעה ע"י המשוררים המספריים (Trouvères) של המאות השתים-עשרה והשלש-

עשרה, (שם). והסופר השנון Brillat-Savarin כתב בהקדמת ספרו "תורת הוֹשׁ הטעם": "פעם שמעתי בהאקדמיה דרשה יפה על אדות סכנת ההדושים בשפה ועל הנחיצות לשמר עליה, כמו שנקבעה ע"י הסופרים של המאה המובה. והנה הארכתי בגר ימים די לדעת, כי ככל דור ודור אומרים בבה, והדור הבא מלגלג עליו. ואיך לא ישתנו הדבורים, אם המנהגים והרעיונות משתנים תמיד בלי הרף? ובאמת שפת ולתר (במאה השמנה-עשרה) איננה עוד שפת קורניל, ושפת ויקתור הוגה (במאה התשע-עשרה) איננה עוד שפת ולתר. — ולא שפת שילר וניתה היא שפת ולתר.

ובעברי לשאלת שפת המשנה והתלמוד, ויחוסה לשפת התנ"ך, עלי להעיר, כי כשם שאינני מודה ב"קביעות פרצוף אישי" תמיד י לשום שפה, כמו שכארתי קודם, כך אינני סובר כי צורת השפה העברית נקבעה לעולמים בתנך, לדעתי יש השיבות ספרותיות ובלשונית לסגנונם העברי של עורכי המשנה והבריתא או של עורך התלמוד זירושלמי, ר' יוחנן (בעל הדבור "שיש לה אנגנים", עירובין פ"ז) לא פחות, כמו, למשל, למחבר ספר קהלת, שהוא "בלול מאדמי בחמרו ובצורתו, על הרוב הזמה ממש ללשון המשנה בסלות וכדבורים". (דג"ק, מונה"ז א' ח.). והשקפתי זאת על שפת המשנה והתלמוד, בהלקים העבריים, היא מקובלת גם אצל סופרינו המוחזקים למומחים במקצוע זה כמו ר' בריה פרנקל ורש"י פין, ואחרים.

"יסוד לשון המשנה" — כותב רו"פ — "הוא לשון המקרא, והמשנה רצה עז להרחיב בנין השרשים הנמצאים בתנ"ך ולכנות שרשים חדשים יסוד הכללים אשר עליהם נוסדה ל' עברית זכו" (דרכי המשנה, פ"ד, ל"ט"ג).

ורש"י פין כתב בספרו "שפה לנאמנים" בפרק "התורה הלשון": "ולחיות לשון חקודש עיקר להם להכמי ישראל גהנו שוני החלכות מאז לאמר מאמריהם ולסדר הלכותיהם על טהרת לשון הקודש, כן בספרי המשנה והתוספתא ובספרי מדרשי ההלכה, המבילתא, הספרא והספרי. וכמו כן מאמריהם בהגדה ולמודי המוסר בתלמוד וכמודרשים באו בלשון הקודש על טהרתה".

[ועוד יתרון לשפת המשנה על שפת התנ"ך, כי ע"י התפתחותה והתרחבותה בהמר ובצורות דקדוקיות נסתגלה יותר להבעת מושגים

רבים מצרכי החיים והלכות מדויקות בענינים שונים, מה שאין ביכלת שפת התנ"ך השורית והמליצית, כמו שחעירו כבר על זה כמה חכמים (מכתבו של יליניק בראש הספר „משפט לשון־המשנה“). ומפני זה העמיד ר' יוחנן את הכלל: „לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמה“ (חולין קלז:). והוא רמז גם לתלמודי שיחיה דבורים בעניני הלכה בלשון חכמים הינה בלשון המושג, ולא בלשון תורה (ע"ז נ"ה). ובלי ספק מפני שידע שאין לשון המקרא מספקת להמציא דבורים לכל עניני הלכה (רא"ה חיים בספרו הנ"ל, מבוא פ"ג).

ומשעם זה הלילה לנו, העובדים בתהית השפה ובתרחכתה „לקצין בגטיות“ של שמות ופעלים שבבר השתמשו בהן חז"ל, מרחיבי שפתנו, ולאכר בעצמנו טובה רבה. ובנוגע להגחת מר איתן ע"ד הגבלות בקבלת נטיות דקדוקיות הנמצאות במשנה ובתלמוד עלי להודות, כי סברותיו אינן מחודות לי: הוא סובר „כי הדקדוק התנכי הוא היסוד הכלתי משתנה של השפה העברית“. וככל זאת הוא מקבל ברצון את הזמנים המרכיבים ואת הנתפסות המצויים בתלמוד ואינם בתנ"ך, אבל הוא מתנגד לקבלת צורות חדשות מהתלמוד שבבר יש להן מקבילות בתנ"ך, או הסותרות את הצורות התנכיות.

אבל אם אנו מקבלים מהספרות התלמודית צורות אחרות דקדוקיות הלא מודים אנחנו בזה כי גם המשנה והתלמוד, בהלקי העברים, המח ג"כ „כתבי המופת“ שלנו, ובכן איזו צדקה יש לנו לבלי להשגיח בדקדוק התלמודי בעת שהוא סותר את התנכי? וזכי בשביל שמחברי הדקדוק הראשונים עסקו רק בחקירת שפת התנ"ך ומנעו את עצמן מחקירת שפת המשנה אברה זאת העלובה את זכותה בתור שפה עברית היתה שנתפתחה בהדרגה ע"י השמוש בה? ⁽²⁾

⁽²⁾ נעים לי להעיר, כי הנני כותב ברעה אחת עם הבר־פלונתא שלנו הדר' ברנפלד (ראה „הצפירה“ ש"ע, גליונות 170—169, 101 100) שכתב בבקרו את הסתברות „טויה נבוכי הלשון“ („הצפירה“ ש"ע 70 №) „המחבר מקנא לטהרת הלשון העברית, וטויה זו הוא מוצא רק בצפה כתבי הקדש, ולפיכך כל נטיה שאותה לסדרו מהספרות התלמודית, פסולה בעיניו, וזוהי טעות גמורה, בערכם הגדול של כתבי הקדש בחפנם וכצורתם ובסגנונם מודה כל איש מכין; אבל השפה התיית היא דוקא זו שהסתחה והתקדמה על ידי השמוש בה, ובמקצוע זה ודאי, כי „הלכה ככתראי“ וכו'.

מר איתן גותן אמנם טעם להנחתו זאת, כי בימי המשנה והתלמוד לא היתה השפה העברית מדברית בפי העם, ושמשה ביהוד "לשון חכמים", וככה נולדו צורות חדשות שאינן אלא "שגיאות" ביחס לדקדוק התנכי, ואם נבא לקבל את "השבושים המצויים בפי העם" או תהיה השפה בעיר פרוצה ותאבד את פרצופה המיוחד.

אבל, טעות היא להשכח כי המקור בהשם "לשון חכמים" הוא שרק החכמים השתמשו בה ולא העם. כבר בארתי קודם כי הכונה האמתית של הבטוי "לשון חכמים" היא רק להבדיל בין "לשון תורה המליצית" ובין "לשון המשנה", השפה החדשה המדיקת והעשירה, שבכרו החכמים בדברי הלכה.

ומר בן יהודה הביא ראיה מדברי החכם סג"ל, כי לשון המשנה היתה לשון חיה טבעית והמונית, שהתפתחה בהדרגה מהלשון הקדומה, ושדקדוקה איננו תלוי בהארמית. מר איתן מפקפק באמת דעה זו, שהצורות החדשות של המשנה הן צורות עתיקות של השפה הקדומה, ובאמת דעה זו איננה חדשה. וכבר כתב גם רא"ה ווייס בספרו "משפט לשון המשנה" כי אין ספק בדבר שהרבה מלות במשנה אף שלא נזכרו במקרא הן ישנות, ועוד היו "חיות" בפי העם, (מבוא פ' ב').

ואפילו אם נניח שהלשון הארמית, או שפת ההמון, השפיעה במדה ידועה על לשון המשנה, ולא בדעת סג"ל, אין זה טעם מספיק לפסול את צורותיה הדקדוקיות השונות מהתנכיות, כמו שאין לפסול למשל, בשפות הצרפתית והגרמנית את היצירות הלשוניות השונות של סופרי המופת שלהן כשכיל השפעת "שפת ההמון" (Patois, Plattdeutsch etc.) עליהן. הנני מביא פה את דברי הבלשן דרמשטר, וע"ד תולדות הדיש השפה Neologismes המכתיב בין הדיש ספרותי ובין הדיש עממי, ומחליט כי לשניהם יש זכות הקיום בלשון ונחוצים להתפתחותה הטבעית. ובמקום אחר הוא כותב: "אם איזה כבוד מדומה להמסורה אישר על הלשון ללכת בעקבי הרעיונות של העם ויש נגוד בין מהשבת הלאום ובין הצורה שהיא לובשת, או הלשון מתנונה והולכת למות, יש לנו דגמה מפרסמת מעין זה בלשון הלאומית המופתית, שפת הסופרים והחברה העליונה הרוסית, אשר לא חפצה לקבל כלום מהשפת העממית עד שנתגבשה בצורה קבועה ונחלשה ונועה מאפיסת הכחות" (La Vie des Mots 13).

ועב"פ אין להטיל שום ספק באמתת העבודה. כי בימי התנאים והאמוראים הראשונים היתה השפה העברית היתה נפיה החבמים והעם. בספרותנו התלמודית נמצאו כמה מאמרים וספורים המאמתים את זה, כמו למשל: "לדבר בס' טכאן אמרו, בשהתינוק מתחיל לדבר, אכיו מדבר עמו "בלשון הקודש" (ספרי, עקב). ורבי אמר: בא"י לשון סודסי למה, או לשון הקודש או לשון יוגית (ב"ק פ"ב:) וכידוע דברו גם שפתותיו של רבי בלה"ק (מגלה י') ועוד.

וגם הרמב"ם סבר, כי בזמן המשנה דברו בלשה"ק, וזה נראה מדבריו בפרוש המשנה (תרומות א'): "אמרם תרם, תורם ויתרם, בעלי הלשון האחרונים מקשין על זה ואומרים, כי השורש הרים ומרים וירם. וזו אינה קושיא אמתית, כיון שעיקר כל לשון הוא חוזר למח שמדברים בה בעלי אותה הלשון. ואלו בעלי המשנה בלי ספק עבריים היו במקומם, ר"ל בארץ הצבי, ונשמע מהם תרם וכו' נשתמשו הנה זו היא ראייה שהוא מקובל בלשון".

ורא"ה ווייס העלה בספרו "משפט לשון המשנה", כי אף שהיו משתמשים בשתי הלשונות יחד "בכל זאת לא חדלה הלשון העברית להיות כשפה מקבצת אף לא שעה קטנה" וכאשר התחדשו ענינים ודעות במשך הזמן הוליד ההכרח דבורים חדשים יותר ויותר, ומה שתיה בראשונה רק הרהבה מועצות נהיה ברוב הימים לאוצר גדול, בהוסיפם שרשים חדשים ומשקלים ובנינים" (מבוא פ"א) "ותתודע לנו עוד שהמשנה מבילה דבורים ומלות אשר אף שאינם נמצאים בכתוב בכל זאת על אדמת לשה"ק צמחו ועוד היו חיים בפיה העם" (שם פ' ב').

מכל האמור יוצא, כי הדקדוק התנכי, זה הוא רק דקדוק השפה בתקופה קדומה, והדקדוק המשני... התלמודי זה הוא דקדוק לשוננו בתקופה מאחרת, כפי שנתפתחה ונשתנתה במשך הזמן. לא רק בחמרה, אלא גם בעצם צורת הלשון. ומשם שאנו מקבלים "מלות ומבטאים" מהספרות התלמודית לתכלית הרחבת שפתנו בהוה ותסתגלותה לכל צרכי ההיים ועניני מדע, ודאי שעלינו לקבל גם את הצורה ואת הדקדוקיות הנמצאות במשנה ובספרות התלמודית בהלקיה העבריים, ולהשתדל לקבוע להן חוראות שונות בשמוש הלשון. [הלילה לנו, "הנצרכים" המסכנים, לעזב את כל הצורות הלשוניות הבלתי שכיחות בפגרים "מתים" — בדברי מר ילין — על שדה הספרות, מבלי גסות את כחנו להחיות אותן, ע"י

הרוח המהיה של הדבור החי, ולתת לכל אהת ואהת תפקיד מיוחד בחיי השפה. ומי יודע, אם אחדות מהצורות הבודדות האלה, שנדמו אולי באבן מפאת הפסקת הדבור העברי כמון לבריאתן, לא תתעוררנה שנית לתחיה ביותר עז ע"י "רוח ממללא" ותחינה ל"בנות-קיימא פוריות, לא פחות טאחרות, שהספיקו להתפתח קודם ע"י הדבור החי. [וכמו סיוע להנחתי זה, הנני מזכיר את העברה המציגת, כי דוקא הרבוי הבלתי נכון לפי הקי הדקדוק התנכי "אחלים" נתפשט ונתקבל בכל תפוצות ישראל (סדור תפלה, במה מדליקין) אע"פ שנמצא בתנך גם המשקל החקיי "אֶחָלִים" פעמים אחדות (שופטים ח', י"א; ירמיהו ל"ה, ו'; הושע י"ב, י'). ועבודות כאלה תובחנה למדי כי לא ע"י החלטות שאין להשניה בדקדוק המשני התלמודי "בעת שהוא סותר את התנכי" אפשר לשמר על השפה "שלא תהי כעיר פרוצה". /אדרבה, עלינו להשתדל להסיע ולהקציע אבנים לבנין הדקדוק הבלתי החולך ונוצר בימינו, ושיכלול דרכי אותה הלשון החיה "המעורבת טלשון המקרא והמשנה ביהר עם השנויים והחוספות שנעשו בדורות המאוחרים" (על פרשת דרכים ח"א, הלשון ודקדוקה). —]

מיוחס. — אנכי תמים דעים עם עקר דבריו של מר ילין, אנכי הושב שמטרת ועד הלשון היא יותר תהית הלשון בפי בנינו, מאשר הקירת הלשון של אבותינו לבן עלינו להתאמן בכל האפשר לעשות לשון זו פשוטה וקלה, ואם אי אפשר לנו להקשר מכל הקמרות הדקדוקיות ומחבללים שאינם כללים, המעיבים את פני שפתנו ומכבידים אותה על לומדיה, ואשר כל תועלתם היא דיקא בזה שהם משמשים חמר להוקרי השפה, הנה לכל הפחות אל נביא גם אנו לדאוג בשביל החוקרים, ולתוסף על החמיות הללו חמיות אחרות בבהרנו למלים החדשות שאנו אומרים לקבוע דוקא באותן הצורות הנדירות בשביל שחן מצויות פעם או פעמים באוצר לשוננו. "בתר דובא אזלינן" והו כלל חשוב שעלינו לאחו גם בעבודתנו אנו. המשקל "פֶּעֱלִים" ברבים הוא בדברי מר ילין משקל הרבים המציאותי השולט בשפה ביותר, וע"כ עלינו לאחו בו בשתי ידיים ולקבע הלכה על פיו בחדושינו. זולתי בדרך יוצא מן הכלל, כגון בשיש איזה גון חדש לתוסף באיזה מושג, ויש אי אפשר לנו להשתמש בצורה זו, אנו בצורה אחרת פחות או יותר

מ צ ו י ה, שאז מותר לנו להשתמש באחת מן הצורות הנדירות ביותר
בזהירות יתרה. אמנם אפשר מאד שהצורות הללו שאנו חושבים אותן
בעת לנדירות ולבזרהות, היו הן הוקא הנדירות בזמן מן הזמנים, ומזלן
גרם להן לגלות מעל שִׁלְהֵן השפה ולהשתבת. אבל אנו אין לנו אלא
מה שענינו הוא, והמציאות יקרה לנו מההקרה, ומשום כך אנו מתנגד
לדעתם של מר בן יהודה ומר ד"ר משה חסידיש לקרב החוקים אלה
להפרותם ולהרבותם, משום שאי אפשר לנו להרחיקם לגמרי. אדרבה,
באותה מדה שאנחנו מעשירים את שפתנו בקשנים ומרחיבים אותה ע"י
הדבור והשמוש בצורות היותר מצויות, באותה מדה הולכות צורות נדירות
אלו ומשתכחות, והן צריכות להשתבת. כי מתים כל יחיו, מצד זה, היינו
מצד רבוי המשקלים, אין עלינו לדאג כלל, אנחנו עשירים בהם יותר מדי,
והלואי היינו עשירים כך בשפה עצמה, ובמנו בן הושב הנני כי גם באותן
הצורות הדקדוקיות הטבליטות יותר את השרש שלהן אם הן בנות תקופה
מאחרת, אין לנו לתת להן דין קדומה על הצורות התנכיות, ואין לנו
להשתמש בצורות אלה ל"ע וכו' התלמודיות במקום לְהִקְרָה וְלַבְעָה התנכיות,
אף כי לדעת מר ילין הן יותר גבונות עפ"י הדקדוק בהיות המקור עם
האות ל' התכליתית דומה בכלל אל העתיד "ובכן אהד—לְהִי אֶנֶש—לְבַע",
דעתי נוטה שגם בצורות אלו נקבע הלכה דוקא עפ"י
התנ"ך, שכל נשמת השפה אצורה בו, בהיות אז עם ישראל
ושפתו בתור משפיעים, בעוד שבתקופת התלמוד היו שניהם יותר
בבחינת משפיעים מבני העמים האחרים שבתוכם ישבו, ועל ידיהם נבנסו—
במובן—גם זרמים זרים אל תוך שפתנו וישנו את רוחה, והדוגמאות הללו
עצמן שהשתמש בהן מר ילין, הן המבריעות לצד השקפתי.
כלל העולה, דעתי נוטה לקולא בכל הנוגע לדקדוק, ויהיו נא לנו
לעינים בזה גם המתקנים שבמתקנים שבהם כגון הצרפתים, שגם הם
משתדלים עד כמה שאפשר לפרין פרצים בחומת הדקדוק הישנה בבדי
ל ה פ ש י ט את שפתם עד כמה שאפשר כדי שיקל למודה גם על פראי
אפריקה שבמושבותיהם, כידיע, ואם הם כך, אנחנו על אחת כמה וכמה.

בן יהודה מסבם את הוכוח :

השאלה נתבררה עתה בעקרה. גם האדון ילין מודה, כי הרבוי
הקדום היה פְּעָלִים, פְּעָלִים, יתצורות עֲשִׂירִים, שְׁבַעִים, תְּשַׁעִים הן שארית

הרבויה ההוא. ואם כן הדבר, אין שום צורך בהשערת קצת המדקדקים כי פִּשְׁתִּים, שקמים הם מן יחיד פִּשְׁתָּהּ, שקָמָה. הפקפיק בהמלה תאמין אם היא שם כדעת רוב המדקדקים או אולי באמת בינוני כדעת האדון ילין, אינו מועזע זכותו של הרבוי הקדום לשמש עוד גם כיום, כי זכות זו מִיֶּסֶד לא בלבר על השרידים שכתנ"ך, שהאדון ילין קורא אותם מתים, אלא על סמך צורות היות שבלשון המשנה, אשר רק האדון איתן בלבדו יחס אותן לשבוש פשוט ש נ ש ת ב ש ו חבמי המשנה מפני שלא היה להם ספר דקדוק כתוב. מה שחשוב בלי ספק הוא לברר אם באמת בלשון המשנה שב הרבוי הקדום לשמש בתור רבוי ר ג י ל ו ק ב ו ע, בפרט להצורה פִּעַל, האדון ילין הטיל ספק בהמשלים שהזכרתי, שהם כתובים בתלמוד מלא פועלים, ואמר אולי באה הוּ לסימן ק"ה, או אולי הכונה היתה לקרוא פועלים. והנה נגד השערה ראשונה יש תשובה, כי אפילו אם נניח שהיה שום צרך בסימן לק"ה, הלא זה אפשר רק בבעלי פא גרונית, והכתיב פועלים נמצא במשנה גם בבעלי פא פשוטים, כמו גו ל מ י ם ⁽¹⁾ נומדים. בדבר הצורה פועלים של מלת הוֹמְשִׁים, הנה לא היתה בונתי להשם חומש של פ ר י התנך, אלא להשם המפושט חֲמִישׁ, לאמר לחלק אחד מחמשה, שגם האשכנזים קוראים הרבוי לא חֲמִישׁ אלא חֲמִישִׁין בהיתחלומה ובמם שואית. ובכלל, ההשערה שהצורה פועלים שבמשנה היתה נקראת בפא שרוקה ובעין קמוצה אפשרית רק בשמות שאין היחיד שלהם בתנך, כמו אוגנים עולשין וכדומה, אבל בשמות שהיחיד שלהם נמצא בתנך ותוא פִּעַל, כמו חֲמִישׁ, גָּלַם, וכיוצא באלה, איך יעלה על הדעת כי הרבוי שלהם הוא פועלים, שהוא מן צורת פועל ולא מן פִּעַל ?

על ברחמי אנו היכים איפוא להודות במוציאות צורת הרבוי פִּעָלִים (כדי שלא להכריע בין פִּעָלִים ובין פִּעָלִים) בלשון המשנית. האדון ילין קרא על הצורות הקדומות האלה את הפסוק הגרמני: הניחו את המתים בקבריהם.

(1) מר דוד ילין מעיר על זה כי גם מהצמות ששה"ס שלהם אינן ת אות גרונית אין להביא ראיה כי הוּ שבאה בהם בתלמוד בצורת הרבוי שלהם (גולמים וכיו"ב) היא מורת רק על תולם או קמין קמין ורא על חמף קמין. אחרי שהזכרתי שגלה מן החרת להצמות שבראשם תולם חסר, כי במקום שבא במקומו הוא בא בתחף קמין גם באי היות ש א י נ נ ג ר ו נ י ו ת כמו : קדשים מהשם קדש, והשמות דָּסִי, דָּסִי צָרִי בשאינם באים בהפסק, מהשמות דָּסִי דָּסִי צָרִי בהפסק, בישעה שבתלמוד הם באים גם בשאינם בהפסק בצורת : דופי יופי זכיו"ב, השם כמלת "גולמים" שאפשר באה במקום גולמים,

אבל, בד"א בני שמתו מיתה טוב ע"ת, מאפיסת הכחות, אבל לא בני שגרצו בלכתם בדרך אך נשארה עוד בהם נשימה ובכח ההיים שלהם שבו לתחיה. הם צריכים להיות יקרים לנו וחיבים עלינו לפחות במו רוצחיהם, שרצחו וגם ירשו! אנה שבעצמינו הננו שבים לתחיה אחרי שנרצחנו, שמור נשמר גם על אלה הצורות הקדומות של לשוננו ששבו לתחית אחרי שנרצחו לבלתי יגרשו מהסתפה במקדש לשוננו. ואם לא מרגש הצדק והישר, לפחות מפני ההנאה והתועלת. חלא גם האדון ילין מודה כי צורה אחת של רבוי לכל הצורות של יחיד, -- זו דלות לשוננו, דלות המנולתה, ובפרט לנו, שאנו צריכים לצורות רבות כדי לקבע שמות מיוחדים למשנים מיוחדים, והלא אפילו האדון איתן בעצמו היותר מקנא להצורה התנכית של הדקדוק, הניח הכלל, שבמקום שיש ועל לת צריכים אנו להכשיר גם צורות תלמודיות. ובכך הוכיח לו דר' מויא מבן סמך דרמשטטר כי גם בלשון צרפתית לא נקבעה צורת הדקדוק קביעות גמורה אפילו אחרי דור סופרי המופת שלה. ולכן, מפני היות ועל לת צריכים אנו להכשיר את צורת הרבוי הקדום שבלשון התלמוד לתיחיד פעל.

ובנוגע לטבען של התנועות הולם וק"ה, כבר אמרתי כי זו חקירה אדבה ועמקה ולא יכלתי להזכיר כאן אלא ראשי פרקים, והדבר יבאר לכל פרטיו בהטבוא להמלון בחלק הדקדוק, ושם אבאר את הסבות הקוליות והנפישיות שגרמו שבקצת מקומות הוסיפו המדברים עברית לקרוא את הקול u בטהרתו בעוד שבקצתם כבר קראו o, ואין ספק שהנגינה והסמיכות היו גם הן בין סבות הללו. אבל, הנגינה אינה סארת את התנועה, אלא מגביהתה קצת, וכמו שלא המציאו המנקדים צורות מתחלפות לשאר התנועות בהיותן נגיניות ולא נגיניות ולמכרת ונטוי, כן לא היה שום צורך להמציא כשכיל זה צורת ק"ה אחרי שכבר היה הלא, וכמו שנקדו בפתח דבריו כן יכלו לנקד כל דבר, וכמו מלפי אצני, לא מבחינת עצם טיבה של התנועה, המציאו את הקמין אלא לסמן הזמן שבו נעשה השנוי מן קול u לקול o.

מר דוד ילין מציע לקבל את ההחלטות האלה:

מקבלים אנו מהספרות התלמודית והמררשית מלים ומבטאים החסרים לנו, ובן צורות דקדוקיות חדשות שיש בהם תוספת על מה שיש לנו בתנך.

למלים התלמודיות המתקבלות דרוש לתת צורה עברית בכל מקום שאפשר הדבר.

בפעלים אין צרך בצורות חדשות במקום שיש בתנך צורות אחרות המתאימות להן לגמרה.

בנוגע לצורות הרבוי של הסגולים, כיון שישנן גם בתנך שתי צורות לחשמות האלה ברבוי ה ז ו ג י , וגם ברבוי חפשוט ישנן שרידים גם להצורה השניה בתנך ואולי גם בתלמוד, אפשר לקבל שניהם, ובשמות הסגולים שכראשם חולם, כשנרצה להשתמש בצורה הקדומה, עלינו לנקד את פה"פ בקמץ קטן או בקבוץ ולא בחולם הסר. ההחלטות האלה מתקבלות.

יסודות עבודת ועד הלשון.

I תפקיד הועד.

תפקידו של ועד הלשון הוא :

(א) להכשיר את הלשון העברית לשמוש בתור לשון מדברת בכל עניני החיים, בבית, בבתי הספר, בחיים הצבוריים, במסחר ובקנין, בהרשת ובאגנות, בהכמות ובמדעים.

(ב) לשמור על תכונתה המזרחית של הלשון וצורתה המיוחדת העקרית במבטא האותיות, בבנין המלים ובסגנון, להוסיף לה הגמישות הנצרכה, כדי שתוכל לבטא את המחשבה האנושית בזמננו בכל מלואה.

II עבודת הועד.

למען הגיע לתכלית הכפולה הנזכרת עוסק הועד בדברים האלה :

(א) מפרסם בקהל המלים הנמצאות בספרות העברית למיום היותה ועד היום, ושאינן ידועות לרב הקהל.

(ב) ממלא את החסר בלשון על ידי יצירת מלים חדשות.

(ג) משתדל להטביע בלשון את ההברה המזרחית (שהיא נותנת ללשון את הגון המזרחי), המבלטת יותר את ההבדל בין קולות כל האותיות של האלף בית.

(ד) הועד נותן צורה קבועה להכתיב ; קובע מנחים לשמוש בלשון, מביא סדר בשמוש סמני ההפסק ומעיר על השגיאות והטעויות הנכנסות בדבור ובסגנון.

III המקורות.

(א) הועד מחפש בכל מקצועות הספרות העברית ולוקט מתוכה :

(1) כל המלים העבריות העתיקות ושנוצרו במשך הדורות.

הערה :—אם יש ספק בפרוש מלה מהמלים או יש מחלוקת בין המפרשים, מתאמץ הועד להכריע ולקבע משמעתה ע"פ יסודות וראיות מדעיות וגם ע"פ ראיות עיניו. אך אם אין בידו להכריע הכרעה שתקבל, בוחר הועד ליצר מלה חדשה, שלא לתת מקום לחולק להלק.

(2) המלים הארמיות עד כמה שהן נצרכות, במקום שאין למשג מלה עברית. — למלים האלה נותן הועד צורה עברית לפי דקדוק המלה ולפי משקלה. אם המלה כבר שגורה בלשון בצורה ארמית מניה ועד הלשון הצורה הקולית ומשנה צורתה ה כ ת י כ י ת לעברית ומשנה המין, אם נצרך, מזכר לנקבה ולהפך. ואם אין עוד המלה שגורה משנה הועד גם את צורתה הקולית של המלה לפי המשקל הארמי ומניחת במינה שיש לה בארמית.

(3) אין הועד נזקק למלים אי-שמיית בשרשן, אפילו אם הן נמצאות במקורות עברים, אלא אם יש להן צורה עברית או שכבר נכנסו בלשון ומצויות בה מאד.

(4) למלא את החסר עוד בלשון יוצר הועד מלים על פי הקי הדקדוק והקש הלשון :

(1) עד כמה שאפשר מהשרשים העברים שבתנ"ך ובספרות התלמודית ;

(2) במדרגה שניה מהשרשים השמיים : הארמיים, הכנעניים, המצריים ובפרט הערביים.

(3) אין הועד מודקק למלים זרות מהלשונות לא תשמית, ואפילו אם הן מקבלות בכל הלשונות האריות, ומתאמין הועד, עד כמה שאפשר ליצר לכל המשגים מלים חדשות משרשים שמיים.

(4) משגים מדעיים שעוד לא הנהו להם מנחים בספרות העתיקה מתאמין הועד להניה להם מנחים על פי המבע המדעי של המשג ולא על פי המשמעות ההיצוניה של המנחים שהנחה להם בלשונות האריות.

(5) הועד משתדל שתהיינה יצירות המלים לא בלבד נכונות על פי הדקדוק אלא גם יפות בצורתן תהיצוניה, בצלולן הקולי ומיסדות ברוחה של הלשון.

הוצאות ועד הלשון העברית בירושלם

- (א) "אל תאמר-אמר". תקון השגיאות השגורות בדבור
המחיר עשריה אחת.
- (ב) זכרונות הדברים של ועד הלשון מחברת א'
מחירה גרוש אחד.
- (ג) זכרונות ועד הלשון העברית מחברת ב'
מחירה בשליק אחד.

במחברת הבאה תבוא רשימת המנחים האלה:

- א) רשימת הצמחים היותר מצויים;
- ב) רשימת מנחי גני הילדים;
- ג) רשימת התבשילים (רשימה I).

הערה: הועד מבקש את כל המתענינים בטפוח הדבור העברי ובשפורו לבוא בכתובים עם הועד הן בנוגע לחדוש מלים והן בנוגע לסגנון העברי.

ירושלם

א. בן-יהודה

המען :

ירושלם

ד. ילין

מחיר המחברת

בא"י—בשליק אחד
בחו"ל—80 סנטים
ברוסיא—30 קופ.

הוצאת ספרים
גמליה ופזי ורד שני
ירושלים